

บทที่ 2

การทบทวนทฤษฎีและแนวคิดในการวิเคราะห์

2.1 บทสำรวจแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อการวิจัย

จากความสำคัญของประเด็นการศึกษาที่กล่าวมาแล้วในบทแรก เนื้อหาในบทนี้เป็น การศึกษาและสำรวจแนวคิด/ทฤษฎี ทั้งทางด้านเศรษฐศาสตร์ระหว่างประเทศ (International Economics) และด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ (International Relations) ที่เกี่ยวข้อง ใน ประเด็นต่างๆ เช่น ความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ และความร่วมมือข้ามพรมแดน เป็นต้น เพื่อประยุกต์สร้างเป็นเครื่องมือและเป็นกรอบในการศึกษาวิเคราะห์ของวิทยานิพนธ์หัวข้อ "การเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจระหว่างไทย-มณฑลตะวันตกเฉียงใต้ของจีน: ความเป็นไปได้ โอกาส และอุปสรรค" ต่อไป

2.1.1 แนวคิดเศรษฐศาสตร์ระหว่างประเทศ (International Economics)

จากมุมมองทางเศรษฐศาสตร์ การที่สองประเทศมีความสัมพันธ์ระหว่างกันมากน้อย เพียงใด ส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับต้นทุนในการติดต่อแลกเปลี่ยนกัน หรือต้นทุนในการทำธุรกรรม ¹

¹ สำหรับความหมายของ transaction cost นักเศรษฐศาสตร์ในกลุ่มเศรษฐศาสตร์สถาบันได้แบ่งออกเป็นค่าใช้จ่ายหรือต้นทุน 3 ด้าน ดังนี้ ด้านแรก market transaction costs แบ่งออกเป็น search and information costs, bargaining and decision costs, supervision and enforcement costs ด้านที่สอง managerial transaction costs แบ่งเป็นประเภทต่างๆ เช่น logistical transactions, balancing transactions, quality transactions, change transactions และกลุ่มสาม political transaction costs ได้แก่ costs of setting up, maintaining and changing a system's formal and information political organization, the costs of running a polity หรือกล่าวโดยสรุป กิจกรรมพื้นฐานที่มีต้นทุนในการทำธุรกรรมมี 6 ด้าน ได้แก่ การค้นหา (search) การตรวจตรา (inspection) การสร้างพันธสัญญา (contracting) การบริหาร (execution) การควบคุม (control) และการบังคับใช้ (enforcement) รายละเอียดใน Eirik G.

(transaction cost) เนื่องจากยังมีต้นทุนดังกล่าวน้อยลงเท่าใด ปริมาณการติดต่อค้าขายและลงทุนระหว่างกันก็จะมากขึ้น ซึ่งการร่วมมือหรือการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจระหว่างกันจะมีส่วนช่วยในการลดต้นทุนในการทำธุรกรรมทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ เช่น การค้าระหว่างประเทศ และการลงทุนระหว่างประเทศ ตลอดจนการสร้างโอกาสใหม่ๆ ให้กับประเทศที่ร่วมมือกัน

1) การค้าระหว่างประเทศกับความได้เปรียบเชิงสัมพัทธ์

ทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์โดยทั่วไปที่อธิบายการค้าระหว่างประเทศมีพื้นฐานแนวคิดมาจากการหาเหตุผลหรือสาเหตุที่ทำให้เกิดการค้าระหว่างกัน (basis for trade) โดยสามารถแบ่งทฤษฎีการค้าระหว่างประเทศ ทั้งที่เป็นแนวคลาสสิก แนวนีโอคลาสสิก และทฤษฎีการค้าสมัยใหม่ (new trade theory) ตามเหตุผลพื้นฐานที่แต่ละประเทศหันมาค้าขายและแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการระหว่างกัน ได้ดังนี้

1.1) การค้าระหว่างประเทศที่เกิดจากปัจจัยความแตกต่างด้านการผลิต (production function) ของแต่ละประเทศ สำหรับทฤษฎีที่อยู่ในกลุ่มนี้ ได้แก่ ทฤษฎีความได้เปรียบเชิงสมบูรณ์ (Absolute Advantage) ของ Adam Smith และทฤษฎีความได้เปรียบเชิงสัมพัทธ์ (Comparative Advantage) ของ David Ricardo โดย Adam Smith อธิบายว่า ประเทศที่มีความชำนาญในการผลิตสินค้าใด (ผลิตได้ด้วยต้นทุนที่ต่ำกว่า) เมื่อเทียบกับประเทศอื่น ก็ควรผลิตและส่งออกสินค้านั้น เพื่อแลกกับสินค้าที่ตนเองไม่มีความชำนาญ ในการนี้ หากประเทศใดมีความชำนาญในการผลิตสินค้าชนิดใดชนิดหนึ่งมากกว่าประเทศอื่น ก็จะเรียกว่ามี "ความได้เปรียบโดยสมบูรณ์" ในการผลิตสินค้านั้นๆ อย่างไรก็ดี แนวคิดของ Smith มีข้อบกพร่องในเรื่องการอธิบายในเชิงสมบูรณ์ (absolute term) ซึ่งในความเป็นจริง แม้บางประเทศไม่มีความได้เปรียบเชิงสมบูรณ์ใดๆ เลย ประเทศนั้นก็ยังคงมีเหตุผลและแรงจูงใจให้ทำการค้าระหว่างประเทศได้ ดังนั้น Ricardo จึงเสนอแนวคิดใหม่ว่า การค้าระหว่างประเทศขึ้นอยู่กับความแตกต่างเชิงเปรียบเทียบของต้นทุนการผลิต กล่าวคือ ประเทศใดๆ จะส่งออกสินค้าที่ตนมีต้นทุนในการผลิตต่ำกว่า หรือมี "ความได้เปรียบเชิงสัมพัทธ์" (comparative advantage) และนำเข้าสินค้าที่ตนมีต้นทุนการผลิตสูงกว่า หรือมี "ความเสียเปรียบเชิงสัมพัทธ์" (comparative disadvantage)

ต่อมา Harberler ได้ขยายความต่อไปว่า ปัจจัยในการผลิตสินค้าชนิดใดชนิดหนึ่งวัดได้ด้วย "ต้นทุนค่าเสียโอกาส" (opportunity cost) ซึ่งจะมีค่าเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เมื่อมีการขยายการผลิต ดังนั้น การค้าระหว่างประเทศจะเกิดขึ้นเมื่อสินค้าที่ตนส่งออก (มีต้นทุนเชิงเปรียบเทียบต่ำ) จะ

สามารถขายได้ในตลาดโลกด้วยราคาที่สูงกว่าราคาขายในตลาดในประเทศ (เนื่องจากมีอุปสงค์จากต่างประเทศ และมีตลาดที่กว้างขึ้น) ส่วนราคาของสินค้านำเข้าก็จะราคาถูกลงกว่าที่ซื้อจากผู้ผลิตภายในประเทศ (เพราะเป็นสินค้าที่ประเทศมีความเสียเปรียบโดยเปรียบเทียบ) ในกรณีนี้ก็จะเกิดการค้าและการแลกเปลี่ยนระหว่างประเทศที่ทุกฝ่ายได้รับประโยชน์ร่วมกัน (mutual benefits from trade)

1.2) การค้าระหว่างประเทศที่เกิดจากความแตกต่างของปริมาณปัจจัยการผลิต/ทรัพยากรธรรมชาติ (factor endowments) ของแต่ละประเทศ โดยมีทฤษฎีหลัก คือ ทฤษฎีของ Heckscher-Ohlin (H-O) และ ทฤษฎี Factor-Price Equalization สำหรับทฤษฎีของ H-O (มีรากฐานมาจากแนวคิดของ Ricardo) อธิบายถึงสาเหตุของการค้าระหว่างประเทศว่า เกิดจากความแตกต่างของความอุดมสมบูรณ์ของปัจจัยการผลิต/ทรัพยากรธรรมชาติของแต่ละประเทศ เช่น โดยเปรียบเทียบแล้ว บางประเทศมีแรงงานมาก บางประเทศมีที่ดินน้อย ล้วนทำให้แต่ละประเทศมีต้นทุนในการผลิตที่แตกต่างกัน จึงทำให้มีความได้เปรียบเชิงสัมพัทธ์และมีความสามารถในการแข่งขันที่แตกต่างกัน และนั่นคือเหตุผลที่แต่ละประเทศไม่จำเป็นต้องผลิตสินค้าทุกชนิด แต่ควรหันมาทำการค้าขายกันโดยเน้นผลิตสินค้าที่ใช้ปัจจัยในการผลิต (factor intensive) ที่ประเทศมีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์หรือมีมากกว่าโดยเปรียบเทียบ (factor abundant) เป็นต้น

ส่วนทฤษฎี Factor-Price Equalization เป็นทฤษฎีที่สืบเนื่องมาจากทฤษฎี H-O โดยเน้นอธิบายถึงผลตอบแทนของปัจจัยการผลิตจากการค้าระหว่างประเทศ ทั้งนี้ มีข้อสมมติว่า แรงงานหรือปัจจัยการผลิตบางอย่างไม่สามารถเคลื่อนย้ายระหว่างประเทศได้ (factor immobility) ทำให้ราคาหรือค่าตอบแทนโดยเปรียบเทียบของปัจจัยเหล่านี้ในแต่ละประเทศมีความแตกต่างกัน ดังนั้น การยอมให้มีการค้าข้ามพรมแดนหรือการค้าระหว่างกันก็จะช่วยให้มีการปรับระดับค่าตอบแทนดังกล่าวให้มีความแตกต่างกันน้อยลง หรือมีความใกล้เคียงกันในที่สุดโดยผ่านการปรับตัวของราคาสินค้าที่มีการนำเข้าและส่งออก กล่าวโดยสรุป ทฤษฎีในกลุ่มนี้ให้ความสำคัญกับความอุดมสมบูรณ์ของปัจจัยการผลิตและความชำนาญในการผลิตเป็นพื้นฐานที่แต่ละประเทศจะทำการค้าขายระหว่างกัน

1.3) การค้าระหว่างประเทศเกิดจากการประหยัดต่อขนาด (economies of scale) ซึ่งทฤษฎีในกลุ่มนี้จัดว่าเป็นทฤษฎีการค้าสมัยใหม่ และปรับ/ขยายส่วนที่ทฤษฎีในสองกลุ่มแรกไม่ได้ อธิบายไว้ โดยไม่เน้นความอุดมสมบูรณ์ของปัจจัยการผลิตหรือทรัพยากรธรรมชาติของประเทศตน แต่ให้ความสำคัญกับตลาดภายนอกที่กว้างขึ้น และความสามารถในการแข่งขัน (competition advantage) จากการขยายการผลิตเพื่อตอบสนองอุปสงค์ภายนอกจนเกิดการประหยัดต่อขนาด เนื่องจากการผลิตจำนวนมาก จะทำให้ต้นทุนต่อหน่วยลดลง นอกจากนี้ ยังเน้นปัจจัยด้านอุปสงค์

และประโยชน์ที่จะได้จากการบริโภคสินค้านำเข้าที่หลากหลายและราคาถูกลง (gains from exchange) นอกเหนือจากประโยชน์ในด้านการผลิต (gains from production)

1.4) การค้าระหว่างประเทศที่เกิดจากตลาดที่ถูกบิดเบือน (distortions) / การแข่งขันที่ไม่สมบูรณ์ (imperfect competition) เช่น การที่บางประเทศหรือบางบริษัทมีอำนาจผูกขาดในบางสินค้า มีการจัดลิขสิทธิ์ หรือเป็นเจ้าของเทคโนโลยีบางอย่าง รวมทั้งการมีมาตรการบิดเบือน/กีดกันการค้าต่างๆ มีการกำหนดโควตาหรือการให้การอุดหนุนเพื่อการส่งออก เป็นต้นโยบายและมาตรการเหล่านี้ล้วนเป็นการบิดเบือนกลไกตลาด ทำให้ราคาไม่สามารถสะท้อนต้นทุนที่แท้จริงของปัจจัยการผลิต จึงจูงใจให้มีการผลิตและส่งออกที่ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงทางเศรษฐกิจ และในบางกรณี หากไม่มีการบิดเบือนดังกล่าว บางประเทศอาจจะไม่สามารถเป็นผู้ผลิตเพื่อการส่งออกได้ด้วยตนเอง เช่น กรณีการส่งออกสินค้าเกษตรของสหภาพยุโรป แม้กระทั่งกรณีของจีนเอง ในการพัฒนาอุตสาหกรรมการผลิตสินค้าที่ใช้แรงงานเข้มข้นของ "วิสาหกิจรวมหมู่ในชนบท" หรือ Township-Village Enterprises (TVEs)² ของจีน แท้จริงแล้ว ส่วนหนึ่งเป็นเพราะได้รับการช่วยเหลือจากรัฐบาลท้องถิ่นซึ่งเป็นเจ้าของ TVEs เหล่านั้นจนสามารถเกิดการประหยัดต่อขนาดในการผลิต และจากการขยายการผลิตจนสามารถส่งออกไปขายต่างประเทศ จึงเป็นเสมือนการบิดเบือนกลไกตลาดเพื่อช่วยเหลือวิสาหกิจเหล่านั้นโดยการแทรกแซงของรัฐนั่นเอง

1.5) การค้าระหว่างประเทศเกิดจากอุปสงค์ที่คาบเกี่ยวกัน (overlapping demand) Linder ได้อธิบายว่า อุปสงค์ภายในประเทศที่มีต่อสินค้าชนิดใดชนิดหนึ่งทำให้มีการผลิตสินค้านั้นเพื่อตอบสนองความต้องการและจำหน่ายในประเทศและเนื่องด้วยเทคนิคการผลิตที่ทันสมัยทำให้

² ทางการจีนให้ความสำคัญกับการสร้างและพัฒนาธุรกิจในรูปแบบของ "วิสาหกิจรวมหมู่ในชนบท" หรือ Township-Village Enterprises (TVEs) ซึ่งมีรูปแบบความเป็นเจ้าของ (ownership) ที่เป็นลักษณะเฉพาะ โดย TVEs ไม่ใช่รัฐวิสาหกิจของรัฐบาลกลาง และก็ไม่ใช่อุตสาหกรรมเอกชน แต่เป็นธุรกิจของชุมชนโดยมีรัฐบาลท้องถิ่นและชุมชนในชนบทเป็นเจ้าของ ข้อดีของการจัดองค์กรธุรกิจแบบ TVEs ประการหนึ่งคือ ช่วยสร้างแรงจูงใจและช่วยปรับปรุงประสิทธิภาพในการผลิตภายใต้บริบทที่จีนยังไม่มีระบบของกฎหมาย (rules of the game) และยังคงขาดความชัดเจนในระบอบกรรมสิทธิ์ (well-defined property rights) ในขณะเดียวกัน การถือหุ้นโดยรัฐบาลท้องถิ่นในวิสาหกิจ TVEs ช่วยสร้างรายได้ให้กับรัฐบาลเหล่านั้น โดยไม่ต้องพึ่งพารัฐบาลกลางมากนัก เป็นการกระจายอำนาจที่เรียกว่า decentralization ในด้านการบริหารจัดการ รายละเอียดในอักษรศรี พานิชสาส์น, "เส้นทางสู่ระบบตลาดของจีน: มุมมองเศรษฐศาสตร์สถาบัน," กรุงเทพธุรกิจ (31 ตุลาคม 2546):12.

ผู้ผลิตสามารถพัฒนาการผลิตสินค้าขึ้นได้ด้วยต้นทุนที่ราคาถูกลงหากสามารถผลิตได้ในปริมาณมากจนเกิดการประหยัดต่อขนาด และสามารถส่งออกสินค้าดังกล่าวไปยังประเทศที่มีอุปสงค์คล้ายคลึงกัน ดังนั้น ปัจจัยที่สำคัญสำหรับการค้าระหว่างประเทศตามแนวคิดนี้ คือ ปัจจัยด้านอุปสงค์ต่างๆ หรือเรียกว่า Trade based on demand ซึ่งมีจุดเน้นแตกต่างจากแนวคิดที่กล่าวมาก่อนหน้า ซึ่งเป็น Trade based on supply

2) ความได้เปรียบด้านการแข่งขัน (competitive advantage)

จากแนวคิดและทฤษฎีการค้าระหว่างประเทศแบบดั้งเดิม ไม่ว่าจะเป็นของ Adam Smith หรือ David Ricardo สะท้อนให้เห็นว่า ความสามารถในการแข่งขันของประเทศเป็นเรื่องของปัจจัยการผลิต ไม่ว่าจะเป็นทุน แรงงาน หรือทรัพยากรธรรมชาติ อย่างไรก็ตาม จากสภาพข้อเท็จจริงที่มีบางประเทศซึ่งมีทรัพยากรไม่มากและมีแรงงานราคาแพง เช่น ญี่ปุ่น หรือสิงคโปร์ กลับมีความร่ำรวยและพัฒนามากกว่าบางประเทศที่มีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์ เช่น รัสเซียหรืออินโดนีเซีย ดังนั้น สิ่งที่เกิดขึ้นจริงในปัจจุบันจึงอาจจะตรงกันข้ามกับคำอธิบายของทฤษฎีดั้งเดิมเหล่านั้น

Michael E. Porter³ จึงได้วิพากษ์แนวคิดเรื่องความได้เปรียบเชิงสัมพัทธ์ที่เน้นเพียงอุปทานของปัจจัยในประเทศ และต้องการหาคำอธิบายว่า ทำไมอุตสาหกรรมในบางประเทศจึงมีความสามารถในการแข่งขันสูงกว่าประเทศอื่น โดยใช้เวลาร่วม 4 ปีทำการศึกษาวิจัยเชิงเปรียบเทียบใน 10 ประเทศ⁴ เพื่อหาเหตุผลว่า ทำไมบางอุตสาหกรรมในบางประเทศจึงประสบความสำเร็จกว่าอุตสาหกรรมเดียวกันในประเทศอื่น และพบว่า ความได้เปรียบด้านการแข่งขัน (competitive advantage) ไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติแต่เป็นสิ่งที่สามารถขึ้นมาได้ และเปลี่ยนแปลงได้ทั้งทางบวกและลบ โดยสามารถทำความเข้าใจแนวคิดดังกล่าวผ่านมุมมองของเศรษฐศาสตร์จุลภาค ส่วนปัจจัยมหภาค เช่น อัตราดอกเบี้ย ค่าจ้างแรงงาน และอัตราแลกเปลี่ยน แม้จะมีความสำคัญในการสร้างความได้เปรียบให้กับประเทศ แต่ Porter เชื่อว่า สิ่งสำคัญกว่าคือ เงื่อนไขและสภาพแวดล้อมภายในประเทศที่เอื้อต่ออุตสาหกรรมของประเทศนั้น Porter จึงได้สร้างแบบจำลอง Diamond Model ในการวิเคราะห์ โดยมีปัจจัยหรือตัวบ่งชี้ (determinants) ความได้เปรียบในการแข่งขันที่สำคัญรวม 4 ตัวแปร ดังนี้

³ Michael E. Porter, The competitive advantage of nations (New York: Free Press, 1990).

⁴ Porter ศึกษาประเทศพัฒนาแล้ว 8 ประเทศและประเทศ NICs อีก 2 ประเทศคือ เกาหลีใต้และสิงคโปร์

แนวคิด Diamond Model

1. เงื่อนไขด้านปัจจัย (factor conditions)

เงื่อนไขด้านปัจจัยครอบคลุมทั้งปัจจัยที่มีอยู่แล้วและปัจจัยที่ถูกสร้างขึ้น โดยสามารถแบ่งย่อยออกเป็น ทรัพยากรธรรมชาติ ปัจจัยแรงงาน ทั้งด้านปริมาณ และทักษะ ปัจจัยทุน เช่น ปริมาณเงินทุนในตลาดเงินและตลาดทุนของประเทศ โครงสร้างพื้นฐานทางกายภาพ ในด้านปริมาณและคุณภาพ โครงสร้างพื้นฐานด้านความรู้ เช่น พัฒนาการด้านการศึกษาวิจัย โครงสร้างพื้นฐานของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งโครงสร้างพื้นฐานในการบริหารจัดการ โดยเฉพาะความสามารถและต้นทุนในการนำทรัพยากรเหล่านั้นมาใช้ประโยชน์

Porter ให้ความสำคัญกับความสามารถของประเทศในการเปลี่ยนทรัพยากรพื้นฐาน ทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากรอื่น ๆ ให้เกิดความได้เปรียบ จึงเป็นการให้ความสำคัญกับปัจจัยที่ถูกสร้างทั้งหลายในการส่งเสริมข้อได้เปรียบในการแข่งขันของประเทศ นอกจากนี้ เงื่อนไขด้านปัจจัยยังสามารถแบ่งได้อีก 2 ประเภทย่อย คือ 1) แบ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานและซับซ้อน (basic and advanced factors) ปัจจัยพื้นฐาน เช่น ทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิอากาศ ตำแหน่งที่ตั้ง ทักษะของแรงงาน ส่วนปัจจัยที่ซับซ้อนขึ้น เช่น โครงสร้างพื้นฐานสำหรับระบบข้อมูลสื่อสาร ระบบเครือข่ายออนไลน์ กำลังแรงงานที่มีการศึกษาในระดับสูง เป็นต้น และ 2) แบ่งเป็นปัจจัยทั่วไปและปัจจัยเฉพาะ (generalized and specialized factors) ปัจจัยทั่วไป เช่น สภาพโครงสร้างพื้นฐานของประเทศ ปริมาณเงินในระบบธนาคารสำหรับกู้ยืม ส่วนปัจจัยเฉพาะ เช่น ผู้ที่มีความชำนาญเฉพาะด้าน การเป็นเจ้าของหรือคิดค้นนวัตกรรมบางอย่าง เป็นต้น

ที่น่าสนใจ คือ Porter เชื่อว่า ข้อได้เปรียบในการแข่งขันอาจจะเกิดจากการที่ประเทศมี "ข้อเสียเปรียบของปัจจัยบางด้าน" เนื่องจากจะเป็นแรงผลักดันให้อุตสาหกรรมของประเทศต้องปรับตัวและพัฒนาเพื่อเอาชนะข้อเสียเปรียบเหล่านั้น

2. เงื่อนไขด้านอุปสงค์ (demand conditions)

ลักษณะของอุปสงค์ทั้งจากภายในและภายนอกประเทศ และทั้งในแง่ปริมาณและระดับของความต้องการที่มีต่อผลิตภัณฑ์และบริการของอุตสาหกรรมนั้น โดยพิจารณาจากโครงสร้างและลักษณะของอุปสงค์ เช่น ผู้บริโภคมีความซับซ้อน (sophisticated) มีความพิถีพิถัน หรือความต้องการที่จริงจังมากน้อยเพียงใด (demanding) ตลอดจนความคาดหวังของผู้บริโภคในด้านมาตรฐานสินค้า หรือบริการหลังการขาย เป็นต้น สำหรับนัยของเงื่อนไขด้านนี้ต่อความสามารถในการแข่งขัน เช่น หากมีตลาดขนาดใหญ่ก็จะสะท้อนโอกาสที่จะทำการผลิตจนเกิดการประหยัดต่อขนาด หรือหากมีสัญญาณของการอิมพอร์ตทางการตลาด ก็จะเป็นแรงกดดันให้มีการ

แข่งขัน เช่น การลดราคาสินค้า การลดต้นทุน การพัฒนาคุณภาพของสินค้า ไปจนถึงการเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต เป็นต้น

3. อุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้อง/สนับสนุน (related and supporting industries)

การมีอยู่และคุณภาพของอุตสาหกรรมที่สนับสนุนหรือเชื่อมโยงกับอุตสาหกรรมหลัก/สำคัญของประเทศจะมีส่วนเอื้อต่อการสร้างความสามารถในการแข่งขันในระดับระหว่างประเทศ ซึ่งในปัจจุบัน Porter ได้ให้ความสำคัญกับปัจจัยนี้ค่อนข้างมาก โดยเสนอให้มีการร่วมมือกันในลักษณะเครือข่ายวิสาหกิจที่เกี่ยวข้อง หรือ "cluster" เพื่อการสร้างและใช้ประโยชน์ต่างๆ ร่วมกัน เช่น การวิจัยและพัฒนาอุตสาหกรรมใหม่ๆ ที่มีความสามารถในการแข่งขัน การเปิดโอกาสในการเข้าถึงการไหลเวียนของข้อมูลและการแลกเปลี่ยนเทคโนโลยีกัน อย่างไรก็ตาม ประโยชน์ของ cluster หรือการรวมตัวเพื่อสร้างเครือข่ายของอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องเหล่านี้ ก็ขึ้นอยู่กับตัวบ่งชี้อื่นๆ ใน Diamond Model ด้วย

4. บริบทแวดล้อมบริษัทและการแข่งขัน (firm strategy, structure and rivalry)

ปัจจัยในด้านนี้เน้นไปที่บริบทแวดล้อมทางธุรกิจและเงื่อนไขภายในประเทศ เช่น กฎระเบียบต่างๆ ที่เกี่ยวกับการเข้า-ออกจากธุรกิจหรืออุตสาหกรรม กฎกติกาด้านการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา สภาพะของการแข่งขันและคู่แข่งภายในประเทศ ทั้งในการแข่งขันด้านราคาและการแข่งขันในรูปแบบอื่นๆ (non-price competition) การตัดสินใจในเชิงธุรกิจ เช่น ธุรกิจของตนจะเกิดขึ้น รวมกลุ่ม และบริหารได้อย่างไร ตลอดจนกระบวนการในการจัดองค์กร การบริหารจัดการ การขยายการลงทุน การยกระดับอุตสาหกรรม เป็นต้น

นอกเหนือจากตัวบ่งชี้ 4 ตัวข้างต้นซึ่งถือว่าเป็นตัวแปรที่มีปฏิสัมพันธ์และมีผลกระทบซึ่งกันและกันแล้ว Porter ยังได้กล่าวถึงตัวแปรภายนอกอีก 2 ตัวแปร คือ บทบาทของรัฐบาล (government) และตัวแปรที่อาจจะเกิดขึ้นโดยบังเอิญที่เรียกว่า chance factor มาร่วมวิเคราะห์ในแบบจำลอง Diamond Model ด้วย ดังนี้

5. ตัวแปร Chance Factor

การเปลี่ยนแปลงต่างๆ หรือเหตุการณ์ที่อาจจะไม่ได้คาดการณ์ล่วงหน้า ล้วนมีผลต่อความสามารถในการแข่งขันของประเทศ เช่น การมีนวัตกรรมบางอย่างเกิดขึ้นใหม่ ความไม่ต่อเนื่องของเทคโนโลยีหลักที่เปิดช่องให้มีคู่แข่งรายใหม่เข้ามาได้ การเปลี่ยนแปลงของตลาดการเงินโลกหรืออัตราแลกเปลี่ยนไปอย่างมาก ตลอดจนการเกิดสงคราม เป็นต้น ตัวแปรเหล่านี้มีความสำคัญ เพราะทำให้เกิด "ความไม่ต่อเนื่อง" ที่เปิดช่องให้มีการเปลี่ยนแปลงตำแหน่งในการแข่งขัน หรือล้มล้างข้อได้เปรียบที่มีอยู่เดิม และเปิดช่องให้ธุรกิจใหม่ๆ ที่สามารถตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงนั้นจนเกิดความสามารถในการแข่งขัน ดังนั้น ตัวแปรนี้ทำงานโดยการเข้าไป

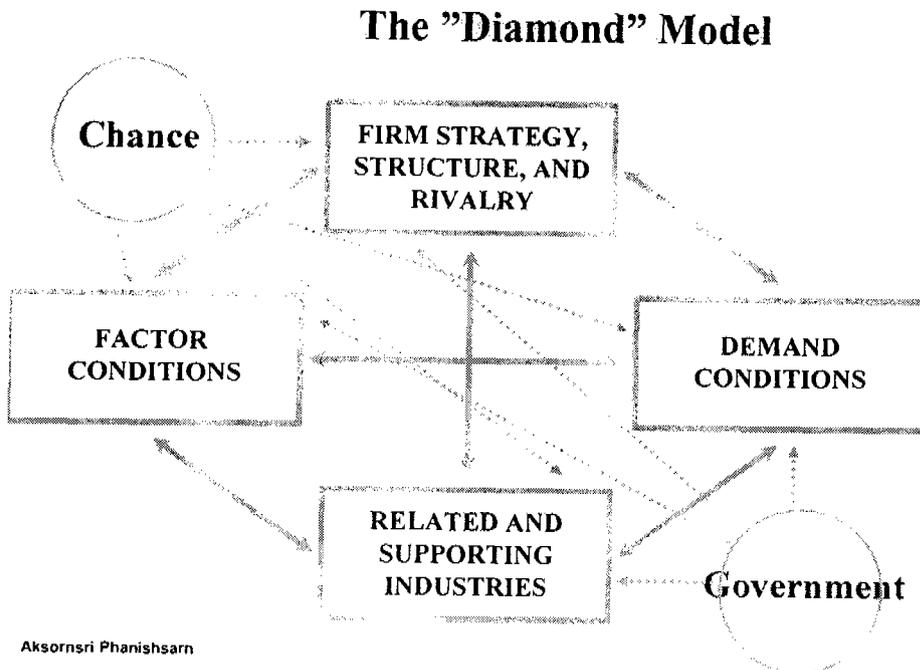
เปลี่ยนแปลงเงื่อนไขใน Diamond ทั้งนี้ ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับประเทศอาจจะแตกต่างกันไป เนื่องจากแต่ละประเทศก็จะมีตัวบ่งชี้พื้นฐานใน Diamond ที่แตกต่างกัน

6. ตัวแปรรัฐบาล (Government's Role)

รัฐบาลสามารถเข้ามามีบทบาทในปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวบ่งชี้ทั้ง 4 ซึ่งบทบาทของรัฐ อาจจะส่งผลทางบวกหรือลบต่อความสามารถในการแข่งขันของประเทศก็ได้ เช่น การให้การอุดหนุนหรือเข้าไปเป็นผู้รับซื้อผลผลิตในบางอุตสาหกรรม เป็นต้น

ตัวแปรที่กล่าวมาทั้งหมดมีความเกี่ยวข้องและกระทบกันและกัน ทำให้แบบจำลอง Diamond มีความเป็นพลวัต (dynamic model) เช่น หากรัฐบาลเน้นการลงทุนในเงื่อนไขด้านปัจจัย ก็จะมีโอกาสทางธุรกิจให้กับภาคธุรกิจ ซึ่งจะมีผลต่อกลยุทธ์และการแข่งขันของบริษัท ส่วนการแข่งขันในประเทศที่เข้มข้นก็จะส่งผลให้เกิดความต้องการในประเทศที่กว้างขวางและซับซ้อนมากขึ้น และกลุ่มของคู่แข่งทำให้เกิดการตระหนักถึงความสำคัญของการรวมตัวกันของอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น ดังที่แสดงในภาพที่ 2.1

ภาพที่ 2.1
แบบจำลอง Diamond

ทั้งนี้ เนื่องจากแนวคิดวิเคราะห์ Diamond Model ได้รับการพัฒนาและปรับปรุงขึ้น โดยมีความเป็นพลวัต ความยืดหยุ่น และมีจุดแข็งหลายประการที่เหมาะสมกับการนำมาประยุกต์เพื่อเป็นแนวการวิเคราะห์การเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจระหว่างไทยและมณฑลทางภาคตะวันตกเฉียงใต้ของจีน ดังนั้น ข้าพเจ้าจึงจะนำแนวคิดวิเคราะห์ Diamond Model และแนวคิดอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องมาใช้เป็นกรอบพื้นฐานในการประยุกต์เครื่องมือในการวิเคราะห์และศึกษาวิจัยครั้งนี้ ซึ่งจะมีการกล่าวถึงในรายละเอียดต่อไป

2.1.2 แนวคิดความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ (International Relations: IR) ที่เกี่ยวข้อง

1) บทสำรวจเชิงทฤษฎี

โดยทั่วไป แนวคิดความสัมพันธ์ระหว่างประเทศแบ่งเป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือ กลุ่มแนวคิดที่เป็นกระแสหลัก ซึ่งสามารถแบ่งเป็นสองแนวทางศึกษา (approach) ย่อยๆ ที่มีฐานคิดหรือปรัชญาที่แตกต่างกัน คือ แนวคิดสังคมนิยม (Realism) และแนวคิดเสรีนิยม (Liberalism) และกลุ่มแนวคิดทางเลือกหรือแนวคิดกระแสรอง ซึ่งมีหลากหลายกลุ่มย่อย แต่ในที่นี้ขอยกตัวอย่างเฉพาะแนวคิดมาร์กซิสต์ (Marxism) โดยพอจะสรุปสาระสำคัญของแนวคิด IR ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องได้ดังนี้

1.1) แนวคิดสังคมนิยม

แนวคิดนี้ให้ความสำคัญกับรัฐชาติ (nation-state) โดยถือว่าเป็นตัวแสดงที่สำคัญที่สุดบนเวทีการเมืองโลก (state-centric) พฤติกรรมของรัฐหรือดำเนินกิจกรรมใดๆ ก็เพื่อการแสวงหาหรือรักษา "อำนาจ" ของชาติ ภายใต้สภาพอนาธิปไตย (anarchy) ของการเมืองระหว่างประเทศที่เต็มไปด้วยความไม่แน่นอนและการแก่งแย่งแข่งขันระหว่างประเทศต่างๆ ดังนั้น รัฐชาติทั้งหลายจึงมีพฤติกรรมที่เน้นการรักษา "ผลประโยชน์แห่งชาติ" (national interests) อย่างเหนียวแน่น ดังนั้น จึงถือว่ารัฐมีสภาพของตัวแสดงที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (unitary actor)

สำหรับประเด็นความร่วมมือทางเศรษฐกิจ แนวคิดนี้อธิบายว่า การแสวงหาความร่วมมือทางเศรษฐกิจข้ามพรมแดนหรือการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจใดๆ มิได้เป็นไปเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่มีมิติอื่นที่สำคัญกว่า คือ มิติทางการเมือง การกำหนดนโยบายเศรษฐกิจของแต่ละประเทศย่อมมีพื้นฐานมาจากผลประโยชน์แห่งชาติไม่ว่าจะเป็นการแสวงหาอำนาจทางการเมืองในภูมิภาค หรือเพื่อความมั่นคงทางการเมืองและการทหาร เป็นต้น

1.2) แนวคิดเสรีนิยม

ปรัชญาพื้นฐานของแนวคิดนี้แตกต่างกับแนวคิดสังคมนิยมอย่างชัดเจน เนื่องจากนักวิชาการในกลุ่มนี้เชื่อว่า รัฐชาติต่างๆ สามารถร่วมมือกันได้ และที่สำคัญมีตัวแสดงอื่นๆ ที่ไม่ใช่

รัฐ (non-state actor)⁵ ในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศด้วย แนวคิดนี้อธิบายว่า ในสภาพที่รัฐต่างๆ มีการพึ่งพากันและกัน (interdependence) และภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ที่มีการติดต่อสื่อสารกันข้ามพรมแดน ความร่วมมือระหว่างประเทศไม่ว่าจะอยู่ในรูปแบบของความร่วมมือทางเศรษฐกิจข้ามพรมแดนหรือการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจอนุภูมิภาคเพื่อส่งเสริมผลประโยชน์ร่วมกัน จึงเป็นสิ่งที่เป็นไปได้และพึงปรารถนาเพื่อสร้างระเบียบ (order) และกฎเกณฑ์ร่วมกัน และเพื่อความสันติสุขของโลกในที่สุด นอกจากนี้ กลุ่มแนวคิดเสรีนิยมเชื่อว่า การดำเนินการใดๆ ของรัฐล้วนต้องตระหนักถึงเป้าประสงค์ทางเศรษฐกิจด้วย

1.3) แนวคิดมาร์กซิสต์

นักคิดในกลุ่มนี้มีจุดตั้งต้นของคำอธิบายที่คำว่า "ชนชั้น" (class) โดยให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นนายทุนและชนชั้นแรงงาน กลุ่มมาร์กซิสต์อธิบายการรวมกลุ่มระหว่างประเทศทั้งหลายว่า เป็นการขยายบทบาทของรัฐเข้าไปส่งเสริมการสะสมทุน (capital accumulation) และการแสวงหามูลค่าส่วนเกิน (rent-seeking) ในต่างประเทศ ดังนั้น ความร่วมมือทางเศรษฐกิจจึงเป็นการ "ส่งผ่านการขูดรีดข้ามชาติ" โดยรัฐทุนนิยมที่ก้าวหน้ากว่ามีบทบาทในการส่งเสริมให้นายทุนของตนไปแสวงหาค่าแรงงานราคาถูกในประเทศที่มีระดับการพัฒนาต่ำกว่า⁶

ในบรรดาแนวคิดทั้งสาม แนวคิดของกลุ่มสังคมนิยมและแนวเสรีนิยมมีคำอธิบายที่ค่อนข้างมีน้ำหนักและสอดคล้องกับสภาพของความร่วมมือระหว่างประเทศที่เกิดขึ้นในขณะนี้ ทั้งนี้ เนื่องจากวิถยานิพนธ์ชิ้นนี้เป็นการเน้นความสำคัญของเครื่องมือทางเศรษฐกิจในการสร้างความร่วมมือและดำเนินความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้าน ดังนั้น แนวคิดที่จะนำมาประยุกต์ใช้ในการศึกษาวิเคราะห์ครั้งนี้ จึงจะอิงแนวคิดแบบเสรีนิยมเป็นหลัก

2) "มิติเศรษฐกิจ" ในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

เนื่องจากสภาพแวดล้อมของโลกได้เปลี่ยนแปลงไป มิติทางเศรษฐกิจในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศได้ทวีความสำคัญมากขึ้น โดยเฉพาะในยุคหลังสงครามเย็น หาก

⁵ ตัวแสดงอื่นๆ ที่ไม่ใช่รัฐ เช่น องค์กรระหว่างประเทศ บริษัทข้ามชาติ องค์กรที่ไม่ใช่รัฐ (non-governmental organization: NGO) แม้กระทั่งกลุ่มก่อการร้ายระหว่างประเทศ ก็ล้วนเป็นตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐที่มีบทบาทและทวีความสำคัญในเวทีการเมืองโลก

⁶ รายละเอียดแนวคิดพื้นฐานของกลุ่มมาร์กซิสต์ โปรดอ่าน ใจ อึ๊งภากรณ์, สังคมนิยมจากล่างสู่บน: นักมาร์กซิสต์คิดอย่างไร (กลุ่มประชาธิปไตยแรงงาน, ธันวาคม 2544).

ย้อนไปในประวัติศาสตร์โลก Robert Gilpin⁷ ได้กล่าวไว้ว่า มิติทางเศรษฐกิจของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศได้มีความสำคัญเสมอในประวัติศาสตร์ สำหรับแนวคิดของนักวิชาการร่วมสมัยคนอื่นๆ เกี่ยวกับมิติเศรษฐกิจในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เช่น

Kenichi Ohmae⁸ ได้กล่าวว่า ระบบเศรษฐกิจระหว่างประเทศแบบเสรีในปัจจุบัน รัฐบาลมีบทบาทที่ลดลง เนื่องจากปัจจัยพิจารณา 4 ด้านที่ทวีความสำคัญมากขึ้น ได้แก่ (1) การลงทุน ที่ไม่ได้ถูกจำกัดด้วยสภาพภูมิศาสตร์อีกต่อไป เงินทุนสามารถไหลผ่านพรมแดนของรัฐไปยังประเทศที่ให้โอกาสการลงทุนที่ดีกว่า (2) อุตสาหกรรม ซึ่งมีการกระจายการผลิตระหว่างประเทศที่เรียกว่า internationalized production (3) ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศได้เอื้อให้อุตสาหกรรม หรือบริษัทข้ามชาติสามารถมีเครือข่ายประสานงานและดำเนินการบริหารจัดการแบบข้ามพรมแดนได้ และ (4) ปัจเจกชนในฐานะผู้บริโภค สามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร เพื่อสนองความต้องการบริโภคสินค้าที่มีความหลากหลายและมีวิถีชีวิตที่เป็นสากล และการตัดสินใจของผู้บริโภคในแต่ละประเทศมีความอิสระปราศจากการควบคุมของรัฐ ดังนั้น Ohmae จึงได้เสนอแนวคิดใหม่ที่เรียกว่า "รัฐภูมิภาค" (region states) ซึ่งเขาเชื่อว่าจะเข้ามาแทนที่รัฐชาติ (nation states) ในฐานะเป็นตัวแสดงหลักในเวทีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

3) แนวคิดเสรีนิยมที่เกี่ยวข้องกับความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ⁹

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า กลุ่มแนวคิดเสรีนิยมเน้นส่งเสริมให้มีการรวมตัวกันระหว่างประเทศหรือการบูรณาการระหว่างประเทศ (international integration) โดยมีตัวอย่างแนวคิดสำคัญของกลุ่มนี้ ดังนี้

3.1) แนวคิดพหุนิยม (Pluralism)

กลุ่มแนวคิดพหุนิยมอธิบายว่า การติดต่อไปมาหาสู่กัน (communication) ข้ามพรมแดนระหว่างประชาชนของประเทศต่างๆ จะนำไปสู่การมีปฏิสัมพันธ์ในระดับระหว่างประเทศ

⁷ Robert Gilpin, The Political Economy of International Relations (Princeton: Princeton University Press, 1987), p. 4.

⁸ Kenichi Ohmae, The End of Nation-State: The Rise of Regional Economies (New York: the Free Press, 1995), pp. 3-5.

⁹ ข้อมูลส่วนใหญ่สรุปและเรียบเรียงจาก Patrick M. Morgan, Theories and Approaches to International Politics (New Jersey: Transaction Books, 1988), pp. 222-235; Charles W. Kegley and E.R. Wittkopf, World Politics: Trend and Transformation, 8th ed. (New York: 2001), pp. 534-544.

ทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม บางครั้งจึงเรียกแนวคิดนี้ว่า Transactionalism โดยเชื่อว่า การสื่อสารกันทำให้เกิดชุมชน เกิดการติดต่อไปมาข้ามพรมแดน รวมทั้งการมีปฏิสัมพันธ์กันผ่านเครื่องมือสื่อสารต่างๆ เช่น โทรศัพท์ ละคร ภาพยนตร์ รวมทั้งการโฆษณาสินค้า ล้วนมีศักยภาพส่งเสริมการบูรณาการระหว่างกัน ดังนั้น จุดเด่นของแนวคิดนี้ คือการมีสมมติฐานว่า การติดต่อสื่อสาร (communication) เป็นหัวใจของการเกิดเป็นชุมชน

อย่างไรก็ดี แนวคิดนี้ถูกวิพากษ์ว่า มองโลกในแง่ดีมากเกินไป การมีปฏิสัมพันธ์กันไม่จำเป็นต้องก่อให้เกิดผลทางบวกหรือความร่วมมือกันเสมอไปและมีโอกาสเกิดความขัดแย้งกันได้เช่นกัน นอกจากนี้ แนวคิดพหุนิยมมิได้กล่าวถึงบทบาทของการเมืองและผู้นำทางการเมืองมากนัก รวมทั้งความไม่ชัดเจนว่า การมีธุรกรรมระหว่างกันว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร รูปแบบใดและนานแค่ไหน จึงจะสามารถพัฒนาและนำไปสู่การบูรณาการเป็นชุมชนระหว่างประเทศ

3.2) แนวคิดการกิจนิยม (Functionalism)

แนวคิดการกิจนิยมเสนอโดย David Mitrany¹⁰ โดยเชื่อว่าปฏิสัมพันธ์ในสังคมสมัยใหม่ยุคปัจจุบัน ทำให้เราสามารถแยก “ประเด็นทางด้านเทคนิค” เช่น ด้านเศรษฐกิจและสังคมออกจาก “ประเด็นการเมือง” ได้ และการพึ่งพากันและกันระหว่างประเทศจะจูงใจให้ประเทศต่างๆ หันมาร่วมมือกัน โดยเฉพาะในประเด็นที่ไม่ใช่การเมืองที่แต่ละชาติสามารถจะร่วมมือกันได้ แนวคิดนี้จัดเป็นแนวคิดที่เริ่มต้นจากล่างสู่บน (bottom-up) และพัฒนาการแบบค่อยเป็นค่อยไป เพื่อขยายผลในเชิงวิวัฒนาการไปสู่การสร้างความร่วมมือระหว่างรัฐ

อย่างไรก็ดี แนวคิดการกิจนิยมถูกวิจารณ์ในประเด็นที่เชื่อว่า จะสามารถแยกเรื่อง/ประเด็นด้านการเมืองและผลประโยชน์แห่งชาติออกจากเรื่องอื่นๆได้ ซึ่งในทางปฏิบัติแล้วยากที่จะลากเส้นแบ่งอย่างชัดเจนเช่นนั้น นอกจากนี้ แม้ว่ารัฐต่างๆ จะร่วมมือกันมากขึ้น แต่ละประเทศก็ยังคงให้ความสำคัญสูงสุดกับผลประโยชน์แห่งชาติหรือชุมชนของตนเอง

3.3) แนวคิดการกิจนิยมใหม่ (Neofunctionalism)

ผู้เสนอแนวคิดนี้ที่สำคัญ 2 คน คือ Ernst Haas และ Joseph Nye โดยมีฐานความคิดจากกลุ่มการกิจนิยม แต่ได้แก้ไขจุดบกพร่องบางประการของแนวคิดเดิมโดยเฉพาะในประเด็นทางการเมือง

¹⁰ David Mitrany, A Working Peace System (New York: Quadrangle Books, 1966), p. 18.

Haas¹¹ เชื่อว่า ก่อนที่จะมีการรวมตัวเป็นชุมชนระหว่างประเทศนั้น ได้มีการบูรณาการระหว่างประเทศต่างๆ อยู่ในระดับหนึ่งมาก่อนแล้ว แล้วค่อยเกิดการไหลล้นของการบูรณาการ (a spillover of integration) ในด้านเศรษฐกิจ ขยายตัวไปสู่ความร่วมมือในมิติอื่นๆ รวมทั้งมิติทางการเมือง และได้เสนอให้มีการสร้าง “สถาบันเหนือชาติ” (supranational institutions) เพื่อจัดการกับปัญหาที่ซับซ้อนต่างๆ และช่วยให้กลุ่มชนชั้นนำทางการเมือง และกลุ่มผลประโยชน์ในแต่ละประเทศค่อยๆ หันมาสนับสนุนการบูรณาการต่อไป

สำหรับข้อวิพากษ์ต่อแนวภารกิจนิยมใหม่ของ Haas มีผู้วิจารณ์ว่า เป็นการเน้นเงื่อนไขภายในของกลุ่ม จึงละเลยปัจจัยจากภายนอก เช่น สถานการณ์ของโลก หรือบทบาทของมหาอำนาจของโลกที่ไม่ได้เป็นสมาชิกกลุ่ม และหากแบ่งการเมืองออกเป็นสองประเภท คือ high กับ low politics แล้ว การบูรณาการเป็นเรื่องของ low politics และไม่สามารถ “ไหลล้น” ข้ามไปสู่ประเด็นที่เป็น high politics เช่น ด้านความมั่นคงของชาติได้โดยง่าย¹²

สำหรับนักวิชาการในแนวนี้อีกคนที่สำคัญ คือ Joseph Nye¹³ ได้เน้นรูปแบบการบูรณาทาง “เศรษฐกิจ” ในระดับภูมิภาค (regional economic integration) และได้อธิบายเงื่อนไขในการสร้างให้เกิดศักยภาพของการบูรณาการในระดับภูมิภาค เช่น ขนาดโดยเปรียบเทียบของเศรษฐกิจของประเทศที่เข้าร่วม ความสามารถของรัฐสมาชิกในการปรับตัวและตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อมใหม่ และผลประโยชน์ที่ผู้นำทางการเมืองคาดหวังว่าจะมีการจัดสรร หลังจากมีการบูรณาการระหว่างกันแล้ว ทั้งนี้ แนวคิดนี้เชื่อว่า การบูรณาการไม่ได้เป็นเรื่องที่เกิดเองโดยอัตโนมัติและการ

¹¹ Haas ให้คำนิยามการบูรณาการว่า “เป็นกระบวนการที่ผู้เล่นทางการเมืองในประเทศต่างๆ ถูกโน้มน้าวให้เปลี่ยนความจงรักภักดี การคาดหวัง และกิจกรรมทางการเมืองไปสู่ศูนย์กลางใหม่ซึ่งเป็นสถาบันเหนือชาติ” รายละเอียดใน Ernst Haas, *The Uniting of Europe* (Stanford University Press, 1958).

¹² Stanley Hoffmann, “Obstinate or obsolete? The facts of the Nation-State and the case of Western Europe,” in *International Regionalism*, edited by Joseph Nye (Boston: Little Brown and Company, 1968), pp. 177-230.

¹³ Joseph Nye, *Peace in Parts: Integration and Conflict in Regional Organization* (Boston: Little Brown and Company, 1971) pp. 64-93 นอกจากนี้ มีการทดสอบแนวคิดของ Nye โดย Charles Kegley, Jr. and Llewellyn Howell, Jr., “The Dimensionality of Regional Integration: Construct Validation in the Southeast Asian Context,” *International Organization* 4 (1975):997-1020.

ไหลล้นไม่ได้เกิดขึ้นเอง หากแต่ต้องมีปัจจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น อุดมการณ์หรือมโนทัศน์ของแต่ละประเทศ และที่สำคัญคืออิทธิพลของปัจจัยภายนอก ซึ่งสามารถเป็นได้ทั้งตัวช่วยเร่งหรือถ่วงติงกระบวนการ

กล่าวโดยสรุป นักวิชาการในแนวเสรีนิยมเชื่อว่า การบูรณาการเกี่ยวข้องกับมิติด้านต่างๆ (multi-dimensional) มิใช่มิติทางการเมืองเพียงมิติเดียวดังที่กลุ่มสังคมนิยมอธิบาย และจุดเด่นของแนวคิดนี้คือการให้ความสำคัญกับตัวแสดงอื่นๆ (ไม่จำกัดเฉพาะรัฐชาติ) ในเวทีการเมืองโลก โดยเฉพาะสถาบันระหว่างประเทศทั้งในระดับภูมิภาคและระดับโลก

ทั้งนี้ Patrick M. Morgan¹⁴ ได้ให้ข้อสังเกตว่า ความร่วมมือต่างๆ อาจไม่เกิดการไหลล้น (spill over) เสมอไป หากแต่อาจจะ "ไหลกลับ" (spillback) กรณีที่มีบางโครงการล้มเหลว หรือการ "ไหลวนอยู่กับที่" (spill around) หากเกิดภาวะชะงักงันของการร่วมมือ หรือกิจกรรมในบางสาขากลับกลายเป็นอุปสรรคต่อการร่วมมือในด้านอื่นๆ ดังนั้น ความสำเร็จของความร่วมมือระหว่างกัน จึงเป็นเรื่องของความตั้งใจแน่วแน่หรือความจริงใจของแต่ละฝ่ายที่เกี่ยวข้องและปรารถนาจะร่วมมือกัน

4) แนวคิดอื่นๆ เกี่ยวกับ "ความร่วมมือทางเศรษฐกิจข้ามพรมแดน"

Robert Scalapino¹⁵ เสนอแนวคิดเกี่ยวกับ Natural Economic Territory (NET) หรืออาณาเขตทางเศรษฐกิจโดยธรรมชาติ ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ความร่วมมือและการพึ่งพากันทางเศรษฐกิจข้ามพรมแดนของประเทศที่มีความใกล้ชิดกันทางภูมิศาสตร์ในยุคหลังสงครามเย็นเมื่อสภาพแวดล้อมระหว่างประเทศเปลี่ยนแปลงไป แนวคิดของ Scalapino สอดคล้องกับแนวคิดของ Kenichi Omae เกี่ยวกับ region-State หรือรัฐภูมิภาค¹⁶ ในการอธิบายการบูรณาการของ

¹⁴ Patrick M. Morgan, op. cit., footnote 9, p. 235.

¹⁵ Robert Scalapino, "The US and Asia: Future Prospects," *Foreign Affairs* 70 (Winter 1991-1992):19-40.

¹⁶ Kenichi Omae เป็นนักยุทธศาสตร์ทางธุรกิจอธิบายว่า region-State หรือรัฐภูมิภาคจะมาแทนที่รัฐชาติ (nation-state) เนื่องด้วยปัจจัยทางเศรษฐกิจมีความสำคัญมากยิ่งขึ้น และการบูรณาการหรือการรวมตัวกันของภาคธุรกิจในประเทศต่างๆ โดยเฉพาะเครือข่ายทั่วโลกของบริษัทข้ามชาติทั้งหลาย ทำให้บทบาทของรัฐบาลในบางประเทศลดลง และเกิดองค์กรหรือสถาบันที่สมาชิกในกลุ่มตกลงร่วมกันที่จะจัดตั้งขึ้นมาเพื่อดูแล "ผลประโยชน์ของกลุ่ม" ต่อไป และในที่สุดก็จะนำไปสู่การสิ้นสุดของความเป็นรัฐชาติ (the end of the nation-state) รายละเอียดใน Kenichi Omae, op. cit., footnote 8.

เศรษฐกิจในอนุภูมิภาค ปัจจัยพื้นฐานของการรวมตัวกันในแนวทาง NET ได้แก่ สภาพภูมิศาสตร์ตามธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นแม่น้ำสายหลักหรือเส้นแบ่งตามธรรมชาติตามแนวชายแดนที่ผู้คนที่อยู่อาศัยในแถบดังกล่าวมีการติดต่อปฏิสัมพันธ์กันมาแต่โบราณ รวมทั้งปัจจัยทางสังคม-วัฒนธรรม เช่น การมีภาษาหรือวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน หรืออาจจะกล่าวได้ว่าในประวัติศาสตร์เคยเป็น "บ้านพี่เมืองน้อง" กันมาก่อนที่จะถูกแบ่งเป็น "รัฐชาติ" ต่างๆ ด้วยการเมืองโลกหลังสงครามโลกครั้งที่สอง

ทั้งนี้ ในการรวมตัวกันหรือบูรณาการเข้าหากันโดยมีผลประโยชน์ร่วมกันเป็นแรงจูงใจที่รัฐใดรัฐหนึ่งอาจจะไม่สามารถดำเนินการได้เองโดยลำพัง เนื่องจากมีข้อจำกัดด้านเศรษฐกิจ สังคมหรือวัฒนธรรม ดังนั้น Scalapino เชื่อว่า ความร่วมมือกันข้ามพรมแดนจะช่วยลดปัญหาหรือข้อจำกัดเหล่านั้น และจะมีส่วนช่วยลดความขัดแย้งของอาณาเขตเหล่านั้นด้วย โดยจะหันมาร่วมมือกันและรักษาผลประโยชน์ร่วมของกลุ่ม

2.2 บทวิเคราะห์และการประยุกต์สร้างกรอบการวิเคราะห์

2.2.1 บทวิเคราะห์เครื่องมือที่จะเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัย: Diamond Model

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในหัวข้อ 2.1.1 ข้อ 2) (น. 31) แนววิเคราะห์ Diamond Model ของ Porter เป็นแบบจำลองที่มีความเป็นพลวัต เนื่องจากตัวบ่งชี้ใน Diamond Model แต่ละตัวมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน นอกจากนี้ แม้ว่าแนวคิดดังกล่าวจะเน้นเพียงตัวแปรในระดับจุลภาคภายในประเทศ แต่ก็มีนักวิชาการหลายคนสามารถนำแนววิเคราะห์ดังกล่าวมาปรับปรุงข้อบกพร่องและประยุกต์ให้สอดคล้องกับบริบทระหว่างประเทศและสภาพความเป็นจริงในปัจจุบัน เช่น แนวคิด Double Diamond Model ของ Rugman เป็นต้น และเนื่องจากแนววิเคราะห์ที่ได้พัฒนาและปรับปรุงขึ้นมาใหม่เหล่านี้มีความยืดหยุ่นและมีจุดแข็งหลายประการที่เหมาะสมกับการนำมาประยุกต์ใช้ในกรณีของการสร้างความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจระหว่างไทยและมณฑลตะวันตกเฉียงใต้ของจีน วิทยานิพนธ์นี้ จึงจะประยุกต์แนวคิดดังกล่าว เพื่อสร้างเป็นกรอบของการศึกษาวิเคราะห์ต่อไป

สำหรับแนววิเคราะห์ที่มีพื้นฐานและประยุกต์จาก Diamond Model ที่สำคัญ มีดังนี้

1. Dunning (1992)¹⁷ วิเคราะห์ถึง จุดอ่อนของแนวคิด Diamond Model ของ Porter ในแง่ของการประเมินความสำคัญของปัจจัยในต่างประเทศและกระบวนการโลกาภิวัตน์ในการผลิตและตลาดค้าไป โดยเฉพาะบทบาทของบริษัทข้ามชาติ (Multi-national corporations: MNCs) ในการสร้างมูลค่าเพิ่มข้ามพรมแดน (cross-border value added activities) ซึ่งสามารถมีผลกระทบโดยตรงและโดยอ้อมต่อตัวแปรแต่ละตัวใน Diamond Model ดังนั้น Dunning ได้ปรับปรุงแนวคิดเดิมโดยให้ความสำคัญกับบทบาทของ MNCs ที่ได้เข้าไปลงทุนในประเทศต่างๆ และเสนอให้นำกิจกรรมของธุรกิจระหว่างประเทศ (international business activity) เข้าไปร่วมพิจารณาเป็นในตัวแปรภายนอกอีกตัวหนึ่งใน Diamond Model ด้วย นอกจากนี้ ยังให้ความสำคัญกับบทบาทของรัฐบาลในการติดตามและใส่ใจในการดำเนินกลยุทธ์ของเพื่อนบ้านด้วย

2. Cartwright (1993)¹⁸ วิเคราะห์คล้ายคลึงกับ Dunning ในการชี้จุดอ่อนของแนวคิด Porter ที่ได้ละเลยปัจจัยระหว่างประเทศ และได้เน้นกรณีของประเทศที่มีเศรษฐกิจเปิดแต่มีขนาดเล็ก โดยได้ปรับปรุงและเสนอแนววิเคราะห์ที่เรียกว่า Multiple Linked Diamond และศึกษากรณีของนิวซีแลนด์ ซึ่งอธิบายว่า ประเทศอาจจะเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจของประเทศอื่นๆ ได้หลายทางการบูรณาการเชื่อมโยงกับประเทศอื่นๆ สามารถช่วยยกระดับ Diamond ของประเทศได้ เช่น ช่วยเปิดโอกาสให้มีการขยายการผลิตเป็นระดับโลกด้วยต้นทุนต่ำลงและมีโอกาสเข้าสู่ตลาดขนาดใหญ่มากขึ้น รวมทั้งการออกไปลงทุนในต่างประเทศ (outward Foreign Direct Investment) ก็จะช่วยให้อุตสาหกรรมบางประเภทของประเทศมีข้อได้เปรียบในการแข่งขันมากขึ้น เป็นต้น ดังนั้น ควรให้ความสำคัญกับปัจจัยต่างประเทศที่เรียกว่า "offshore factors" ด้วย

แนวคิด Multiple Linked Diamond

แนวการวิเคราะห์นี้ ยังคงมีองค์ประกอบของ Diamond เดิม แต่ได้นำตัวบ่งชี้ของประเทศ (offshore determinants) เข้าร่วมพิจารณาด้วย เนื่องจากปัจจัยเหล่านี้จะมีผลต่อความสามารถในการแข่งขันของประเทศในระดับระหว่างประเทศ ดังนั้น นอกเหนือจากการมี

¹⁷ J.H. Dunning, "The competitive advantage of countries and the activities of transnational corporations," Transnational Corporations 1 (1 February 1992):135-168.

¹⁸ W.R. Cartwright, "Multiple linked diamonds and the international competitiveness of export dependence industries: The New Zealand experience," Management International Review 33 (1993):55-69.

Diamond ภายในประเทศแล้ว ในกรณีของประเทศขนาดเล็กควรต้องมี "Offshore Diamond"¹⁹ ด้วย แนวคิด "Multiple Linked Diamond" จึงเสนอให้ขยายกรอบการพิจารณาให้มีการเชื่อมโยงกับประเทศอื่นด้วย เพื่อช่วยสร้างและเพิ่มพูนศักยภาพของตัวบ่งชี้ความได้เปรียบในการแข่งขันของอุตสาหกรรมในประเทศขนาดเล็ก

3. Rugman and D'Cruz (1993)²⁰ วิจารณ์ว่า แบบจำลอง Diamond แบบเชิงเดี่ยวของ Porter อาจจะไม่สามารถอธิบายในกรณีของประเทศที่มีเศรษฐกิจขนาดเล็กได้ดีเท่าที่ควร เช่น สิงคโปร์ เกาหลี แคนาดา หรือ นิวซีแลนด์ เนื่องจากข้อจำกัดของตัวแปรภายในประเทศ เช่น ขนาดของตลาดภายในประเทศที่เล็กเกินไป แต่ประเทศเหล่านี้กลับมีความสามารถในการแข่งขันสูง นอกจากนี้ แนวคิด Porter ที่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับบทบาทของการลงทุนโดยตรงต่างประเทศ (FDI) ในการช่วยสร้างข้อได้เปรียบในการแข่งขันของประเทศมากนัก โดย Porter สนใจเฉพาะการออกไปลงทุนภายนอก (outward FDI) ในขณะที่ Rugman ให้ความสำคัญกับทั้งด้านการออกไปและเข้ามาของการลงทุนต่างประเทศ (inward and outward FDI)

นอกจากนี้ Rugman and Verbeke (1998)²¹ ยังเชื่อว่า ความสามารถของบริษัทข้ามชาติขนาดใหญ่และกระบวนการสร้างนวัตกรรมที่เกิดภายในบริษัทเหล่านี้ไม่จำเป็นต้องขึ้นอยู่กับลักษณะหรือเงื่อนไขของเศรษฐกิจภายในประเทศที่เป็นฐานเดิม (ประเทศแม่) และในความเป็นจริง การจัดการเชิงกลยุทธ์ของบริษัทลูกหรือสำนักงานสาขาของ MNCs ก็มีความซับซ้อนมากกว่าที่แสดงไว้ในกรอบคิดเดิมของ Porter ที่สำคัญคือ ในกรณีของประเทศเล็กและมีระบบเศรษฐกิจเปิดบางประเทศ (เช่น ฟินแลนด์) แท้จริงแล้ว แรงผลักดันที่สำคัญให้ต้องออกไปดำเนินธุรกิจนอกประเทศ ก็คือ ความเล็กและการเปิดกว้างของตลาดภายในประเทศ

¹⁹ แนวคิด "Offshore Diamond" มีตัวบ่งชี้ 5 ด้าน คือ 1) capture of offshore factor creation 2) linkage to related and supporting industries in the offshore environment 3) access to demanding customers in offshore markets 4) access to rivalry in offshore markets และ 5) the extent to which the industry has international goals and structures

²⁰ A.M. Rugman and J. D'Cruz, "The double diamond of international competitiveness: The Canadian experience," *Management International Review* 33 (1993):17-39.

²¹ H.C. Moon; A.M. Rugman and A. Verveke, "A generalized double diamond approach to the global competitiveness of Korea and Singapore," *International Business Review* 7 (1998):135-150.

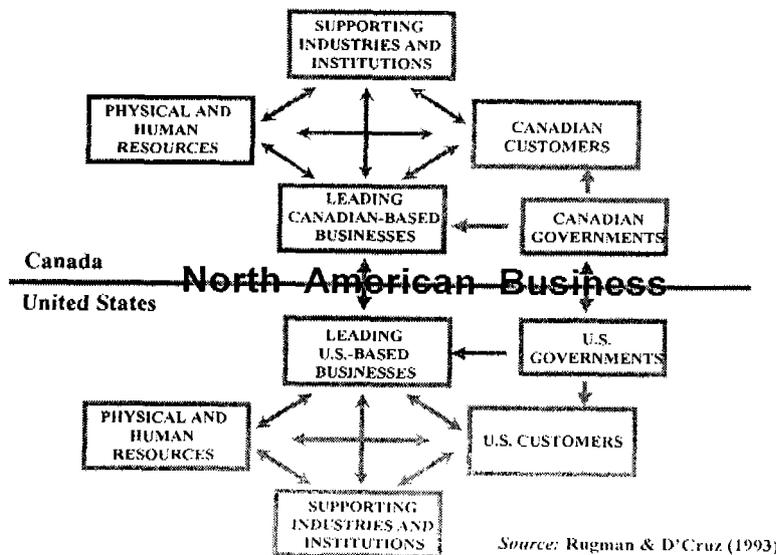
ดังนั้น Rugman จึงเสนอให้ขยายบริบทในการพิจารณาให้ครอบคลุมถึงปัจจัยระหว่างประเทศ เช่น การประสานหรือเชื่อมโยงกับ Diamond ของประเทศอื่น เพื่อเพิ่มความสามารถในการแข่งขันของทั้งสองฝ่าย Rugman จึงได้เสนอแบบจำลอง "Double Diamond" โดยนำกรณีศึกษาการเชื่อมโยง Diamond ของแคนาดาเข้ากับ Diamond ของสหรัฐฯ เพื่อพัฒนาเป็น Diamond ของกลุ่ม

แนวคิด Double Diamond Model

ในแบบจำลองนี้ ให้ความสำคัญกับกิจกรรมระหว่างประเทศ/ข้ามชาติ (multinational activity) เป็นอย่างมาก และชี้ว่า กิจกรรมระหว่างประเทศดังกล่าวไม่ได้เป็นเพียงตัวแปรภายนอกตัวที่สามดังที่ Dunning เสนอ และก็ไม่ใช่การใส่เพิ่มเป็นตัวบ่งชี้ตัวที่ 5 ในกรอบ Diamond หากแต่ Rugman ได้เสนอให้มีกิจกรรมระหว่างกันในลักษณะของการเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจกับประเทศอื่นที่มีศักยภาพ โดยได้ศึกษากรณีการเชื่อมโยงเศรษฐกิจของแคนาดาเข้ากับเศรษฐกิจของสหรัฐฯ เพื่อให้เกิดสิ่งที่ Rugman เรียกว่า North American Diamond

ดังนั้น ในการพิจารณาบริบทและเงื่อนไขสภาพแวดล้อมทางธุรกิจที่เกิดขึ้นตามแนวคิด "Double Diamond" Model จึงครอบคลุมทั้งตัวบ่งชี้ในส่วนของแคนาดา และตัวแปรบ่งชี้ในสหรัฐฯ พร้อมๆ ไปกับบทบาทของรัฐบาลของทั้งสองฝ่าย ดังแสดงในภาพที่ 2.2

ภาพที่ 2.2
แบบจำลอง Double Diamond

Source: Rugman & D'Cruz (1993)

นอกจากนี้ Rugman ยังได้เสนอกลยุทธ์ของบริษัทที่จะดำเนินธุรกิจในปี double diamond ที่กว้างขึ้นดังกล่าว เช่น การพัฒนาสินค้าและบริการที่มีนวัตกรรมใหม่ เพื่อตอบสนองความต้องการของลูกค้าในสองตลาดไปพร้อมๆ กัน การสนับสนุนให้สร้างและเชื่อมโยงอุตสาหกรรมที่ต่อเนื่อง/สนับสนุน และร่วมกันสร้างโครงสร้างพื้นฐานในปี double diamond ร่วมที่กว้างขึ้นของทั้งสองฝ่าย และการเปิดให้มีการใช้ปัจจัยกายภาพและปัจจัยแรงงานของทั้งสองฝ่ายอย่างอิสระและเต็มที่

ดังนั้น นัยของแนวคิด “Double Diamond” Model คือ ประเทศที่มีระบบเศรษฐกิจขนาดเล็กอาจจะมีการเชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดกับเพื่อนบ้านที่มีศักยภาพทางเศรษฐกิจหรือมีขนาดเศรษฐกิจใหญ่กว่า จนกระทั่งทำให้สามารถเชื่อมประสานเศรษฐกิจของทั้งสองฝ่ายเข้าอยู่ภายในกรอบบริบทเดียวกัน

4. Moon (1995)²² ได้เสนอแนวคิด Generalized Double Diamond (GDD) และอธิบายว่า ในการวิเคราะห์ความสามารถในการแข่งขันในระดับโลกของประเทศเล็ก (ศึกษารณีสองเกาหลีและสิงคโปร์) จำเป็นต้องคำนึงถึงธุรกิจที่เกิดขึ้นข้ามพรมแดน เช่น การออกไปหรือการเข้ามาของการลงทุนโดยตรงในต่างประเทศ ซึ่งมีความสำคัญต่อความสามารถในการแข่งขันของประเทศ และตัวแปรรัฐบาลในประเทศเล็กมีความสำคัญมากกว่าปัจจัยอื่นๆ เพราะสามารถส่งผลกระทบต่อตัวแปรอื่นได้อย่างเต็มที่ อย่างไรก็ตาม รัฐบาลไม่ควรจะแทรกแซงในทุกๆ กิจกรรมของภาคธุรกิจ และควรคำนึงถึงผลกระทบทางลบที่อาจจะมีต่อความสามารถในการแข่งขันด้วย

แนวคิด Generalized Double Diamond (GDD)

ในแบบจำลอง GDD แบ่งออกเป็น Diamond ภายในของประเทศ ซึ่งปรับขนาดและรูปร่างได้ตามความสามารถในการแข่งขันของประเทศ และ Diamond ในระดับโลก ซึ่งมีรูปร่างค่อนข้างตายตัว ส่วนความแตกต่างระหว่าง Diamond ทั้งสองก็จะสะท้อน International Diamond หรือความสามารถในการแข่งขันของประเทศที่ถูกกำหนดโดยปัจจัยทั้งจากภายในและภายนอกประเทศ นอกจากนี้ ความแตกต่างของรูปร่างและขนาดของ Diamond ระหว่างประเทศและ Diamond ภายในประเทศสามารถสะท้อนถึงกิจกรรมระหว่างประเทศที่เกิดขึ้น เช่น บทบาทของ MNCs หรือ FDI ทั้งที่ไหลเข้าและไหลออก นอกจากนี้ รูปร่างและขนาดที่แตกต่างกันของ Diamond ทั้งสอง (domestic and international diamonds) ยังสามารถสะท้อนถึงนโยบายเชิงกลยุทธ์ เช่น ตัวแปรใดเป็นตัวแปรที่สำคัญที่สุดสำหรับการสร้างข้อได้เปรียบในการแข่งขันของประเทศ หรือจำเป็นต้องมีการแทรกแซงเชิงนโยบายในด้านใด และ Moon ยังให้ความสำคัญกับ

²² Ibid.

รกรรมที่เกิดขึ้นระหว่างประเทศ เนื่องจากการเพิ่มมูลค่าที่ยั่งยืน (sustainable value-add) ในประเทศ สามารถเกิดจากกิจกรรมทางธุรกิจของบริษัทในประเทศและบริษัทต่างประเทศ และเพื่อให้เกิดความยั่งยืนดังกล่าว จำเป็นต้องขยายขอบเขตของธุรกิจให้ครอบคลุมมากกว่าหนึ่งประเทศ (แตกต่างจากของ Rugman ที่เชื่อมโยงกันเป็นคู่)

ข้อคิดเห็นอื่นๆ ต่อแบบจำลอง Diamond Model

สำหรับความคิดเห็นของนักวิชาการอื่นๆ ต่อแนวคิด Diamond Model ของ porter เช่น Hodgetts (1993) กล่าวถึงถึงข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องบางด้าน อาทิ

- แม้ว่ารัฐบาลมีความสำคัญในการเข้าไปมีอิทธิพลต่อข้อได้เปรียบในการแข่งขันของประเทศ แต่บทบาทของรัฐเป็นเสมือนดาบสองคม การช่วยเหลือมากเกินไปอาจทำให้บางอุตสาหกรรมไม่ยอมเติบโตด้วยตัวเอง

- ตัวแปรที่ไม่คาดคิด (chance factor) เป็นปัจจัยที่สำคัญ แต่ในการกำหนดกลยุทธ์ระหว่างประเทศก็ยากที่จะป้องกันปัจจัยเหตุบังเอิญเหล่านั้น

- การนำแบบจำลองของ Porter มาประยุกต์ใช้ต้องเน้นใน "ระดับบริษัท" (company-specific) จึงไม่ใช่เป็นเรื่องของข้อได้เปรียบของ "ประเทศ" (national advantages)

ตารางที่ 2.1

สรุปข้อคิดเห็นต่อแนวคิดของ Porter ใน Diamond Model

ประเด็น	ทัศนะของ Porter	ข้อวิจารณ์
บริบทของการสร้างข้อได้เปรียบในการแข่งขัน	เน้นบริบทภายในประเทศ เช่น แม้ว่าจะยอมรับความสำคัญของ MNCs แต่ Porter ก็เน้นว่า จำเป็นต้องมีฐานการผลิตภายในประเทศนั้นๆ	ไม่จำกัดเพียงบริบทภายในประเทศ โดยตัวบ่งชี้ของ Diamond สามารถใช้ในระดับโลก ดังนั้น MNCs ไม่จำเป็นต้องมีฐานในประเทศแม่
การลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศ	การออกไปลงทุนในต่างประเทศมีความสำคัญมากกว่าการเข้ามาของการลงทุนจากต่างชาติ เพราะความเป็นเจ้าของในท้องถิ่นจะเป็นประโยชน์มากกว่าความเป็นเจ้าของโดยต่างชาติ	บริษัทต่างชาติมีความสำคัญพอๆ กับบริษัทภายในของประเทศเอง
ระบบเศรษฐกิจเปิดขนาดเล็ก	Porter อ้างว่า แนวคิด Diamond ใช้ได้กับทุกประเทศ เพราะอุปสงค์และการแข่งขันต้องเกิดขึ้นภายในประเทศ ก่อน	ไม่เหมาะกับประเทศเศรษฐกิจเปิดที่มีขนาดเล็ก เนื่องจากอุปสงค์ภายในประเทศไม่เพียงพอที่จะเอื้อให้เกิดการประหยัดต่อขนาด ซึ่งจำเป็นต้องมีการควบรวมกิจการ หรือการออกไปหาตลาดภายนอกประเทศ
อุตสาหกรรมที่เน้นทรัพยากรธรรมชาติ	ไม่ให้ความสำคัญกับปัจจัยพื้นฐานเช่น ทรัพยากรธรรมชาติมากนัก เพราะข้อได้เปรียบในการแข่งขันที่เกิดจากการมีอยู่ของทรัพยากรธรรมชาติจะไม่ยั่งยืน โดย Porter เน้นไปที่การ "สร้าง" ปัจจัยที่เอื้อต่อการแข่งขัน	อุตสาหกรรมที่เน้นการใช้ทรัพยากร (เช่น ในแคนาดา) สามารถมีข้อได้เปรียบในการแข่งขันที่ยั่งยืนได้เช่นกัน
วัฒนธรรมประจำชาติ	วัฒนธรรม เป็นสถานะท้องถิ่นอย่างหนึ่งใน Diamond บริษัทควรจะเน้น ส่งเสริมวัฒนธรรมประจำชาติที่มีลักษณะเฉพาะ	วัฒนธรรมเป็นตัวแปรภายนอกสำหรับบริษัท และไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้
ตัวแปรมหภาค	การศึกษาเพียงตัวแปรมหภาคคงไม่เพียงพอในการอธิบายข้อได้เปรียบในการแข่งขัน และต้นทุนต่อหน่วยแรงงาน (unit labor cost) ไม่ใช่ตัววัดที่ดี	Unit labor cost เป็นตัววัดที่ดีกว่า output per hour ของ Porter ในการประเมินความสามารถในการแข่งขัน และตัวแปรมหภาค เช่น อัตราแลกเปลี่ยนก็มีผลกระทบต่อต้นทุนแรงงานต่อหน่วย
ความเป็นพลวัต	มีปฏิสัมพันธ์ของตัวแปรใน diamond ในลักษณะ self-enforcing และร่วมกันสร้างความ เป็นระบบที่สมบูรณ์	แนวคิดของ Porter เน้นอธิบายอุตสาหกรรมที่มีอยู่แล้ว และไม่ได้ช่วยอธิบายว่า ทำอย่างไรถึงจะสามารถสร้าง new diamond ได้

กล่าวโดยสรุป ข้อวิจารณ์และข้อคิดเห็นส่วนใหญ่จะชี้ให้เห็นจุดอ่อนของแบบจำลอง Diamond Model ที่เน้นบริบทภายในประเทศเป็นสำคัญ ซึ่งต่อมา Porter ได้ขยายกรอบการวิเคราะห์โดยครอบคลุมประเด็นระหว่างประเทศมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากการนำ Diamond Model มาใช้ในกรณีศึกษาของประเทศไทยในปี 2003

2.2.2 การศึกษาวิเคราะห์กรณีของประเทศไทย โดยใช้ Diamond Model²³

ในปี 2003 ได้มีการนำแนวคิด Diamond Model มาศึกษาวิเคราะห์กรณีของประเทศไทยภายใต้ "โครงการศึกษาการพัฒนาขีดความสามารถด้านการแข่งขันของไทย" ซึ่งมีสถาบันบัณฑิตบริหารธุรกิจ ศศินทร์ แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ร่วมกันทำการศึกษาวิจัย โดยมี Porter เป็นที่ปรึกษาโครงการฯ และมีทีมงานของ Porter จากมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ดร่วมศึกษาวิจัยด้วย

ในวันที่ 4 พฤษภาคม 2003 Porter ได้เดินทางมาประเทศไทยและบรรยายพิเศษในหัวข้อ "Thailand's Competitiveness: Creating the Foundations for Higher Productivity" โดยได้นำเสนอผลการศึกษา และวิเคราะห์จุดแข็งและจุดอ่อนของไทยภายใต้กรอบ Diamond Model สรุปได้ ดังนี้

1. เงื่อนไขด้านปัจจัย

ไทยมีข้อได้เปรียบในด้านตำแหน่งที่ตั้งของประเทศ และมีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ความสวยงามของแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งด้านโครงสร้างพื้นฐานทางกายภาพ เช่น ถนนอยู่ในสภาพดี อย่างไรก็ดี ยังมีปัจจัยที่เป็นด้านลบ ได้แก่ โครงสร้างพื้นฐานกระจุกตัวอยู่ในกรุงเทพฯ และถูกใช้งานมากเกินไป ทักษะของแรงงานไทยโดยทั่วไปยังอยู่ในระดับต่ำ เครื่องมือการสื่อสารยังมีราคาแพง และไม่ทั่วถึง ตลาดการเงินยังไม่พัฒนามากพอ รวมทั้งความสามารถด้านเทคโนโลยีในประเทศไทยยังอยู่ในระดับต่ำ

²³ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, "โครงการศึกษาการพัฒนาขีดความสามารถด้านการแข่งขันของไทย,"

<<http://www.nesdb.go.th/national/competitiveness/cdo.php>>, 20 ตุลาคม 2546.

2. เงื่อนไขด้านอุปสงค์

โดยทั่วไป อุปสงค์ภายในของประเทศไทยยังไม่"ซับซ้อน"มากพอ (unsophisticated) จึงไม่สามารถสะท้อนแนวโน้มของอุปสงค์ในระดับระหว่างประเทศ อย่างไรก็ตาม ในบางอุตสาหกรรม เช่น รถปิคอัพ ตลาดภายในของไทยถือว่ามีการพัฒนามากที่สุดแห่งหนึ่งของโลก

3. อุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้อง/สนับสนุน

เมื่อพิจารณาจากห่วงโซ่มูลค่า กลุ่ม cluster ของไทยยังคงเน้นในอุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานเข้มข้น และแม้ว่าจะมีการรวมกลุ่มในลักษณะ cluster ในประเทศไทยอยู่บ้าง แต่ส่วนใหญ่เกิดขึ้นจากเหตุผลทางการเมือง เช่น เพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่ม หรือเพื่อการ "วิ่งเต้น" เป็นต้น

4. บริบทแวดล้อมทางธุรกิจและการแข่งขัน

การไหลเข้ามาของการลงทุนจากต่างประเทศ (Inward FDI) ทำให้มีการแข่งขันกันภายในประเทศไทยมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ส่วนใหญ่เป็นการแข่งขันกันลดต้นทุนมากกว่าที่จะลงทุนในด้านการสร้างความสามารถให้สูงขึ้น นอกจากนี้ ยังมีปัญหาอื่นๆ เช่น ระบบราชการ คอร์รัปชัน ระบบจัดเก็บภาษีที่ยุงยาก อัตราภาษีสูง ตลอดจนปัญหาความอ่อนแอในการนำกฎหมายต่อต้านการผูกขาดมาใช้

สำหรับประเด็นความสำคัญของไทยในภูมิภาค Porter มีความเห็นว่า ไทยเป็นประเทศเล็ก การที่จะไปแข่งขันกับต่างประเทศนั้น หากมีเฉพาะไทยเพียงประเทศเดียวคงจะไม่สามารถแข่งขันได้ จำเป็นต้องมีการเชื่อมต่อเป็นพันธมิตรระหว่างภูมิภาค จะทำให้สามารถแข่งขันในต่างประเทศได้ และสามารถขยายตลาดได้กว้างขึ้น จึงมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายว่า การร่วมมือทางเศรษฐกิจกับประเทศเพื่อนบ้านจะมีส่วนช่วยสร้างข้อได้เปรียบในการแข่งขันของไทย

กล่าวโดยสรุป แนววิเคราะห์ Diamond Model มีความน่าสนใจในแง่ของการเชื่อมโยงผลกระทบของตัวบ่งชี้แต่ละตัวที่มีผลซึ่งกันและกัน และมีความเป็นพลวัตในการอธิบาย ประกอบกับการเน้นว่า ความสามารถในการแข่งขันของประเทศไม่ใช่เป็นเพียงสิ่งที่จะเกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ แต่เป็นความสามารถที่สร้างขึ้นได้โดยการผสมผสานของทางเลือกเชิงกลยุทธ์ของตัวบ่งชี้ทั้ง 4 ดังกล่าว ร่วมกับตัวแปรภายนอกอีก 2 ตัว (ตัวแปร Chance Factor และตัวแปรรัฐบาล) ซึ่งสะท้อนอยู่ใน Diamond Model ของแต่ละประเทศ ดังนั้น แบบจำลอง Diamond Model จึงเป็นแนวคิดพื้นฐานที่ดีและมีความยืดหยุ่น สามารถนำมาปรับประยุกต์ใช้ได้ตามบริบทของแต่ละประเทศ

2.3 การประยุกต์เครื่องมือแนวทางในการวิจัย: Interconnecting Diamonds

จากการศึกษาทบทวนแนววิเคราะห์ต่างๆ ที่ปรับประยุกต์จากแบบจำลอง Diamond Model ข้าพเจ้าคิดว่า แนววิเคราะห์ Double Diamond ของ Rugman มีความสอดคล้องและเหมาะสมกับโจทย์วิจัยและประเด็นที่ข้าพเจ้าสนใจศึกษา เนื่องจากเป็นการขยายแนวคิด Diamond Model เดิมให้ครอบคลุมปัจจัยระหว่างประเทศมากขึ้น และเสนอให้มีการเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้านที่มีศักยภาพเพื่อลดข้อจำกัดของตัวแปรภายในประเทศของตน ดังเช่น กรณีศึกษาของแคนาดาที่มีขนาดของตลาดภายในประเทศที่เล็กเกินไปและไม่เชื่อให้เกิดการขยายขนาดการผลิต จนเกิดความได้เปรียบของต้นทุนต่อหน่วยในการแข่งขัน โดยแนวคิดนี้เชื่อว่า การเชื่อมโยงกับ Diamond ของประเทศเพื่อนบ้านน่าจะช่วยเพิ่มศักยภาพทางเศรษฐกิจของทั้งสองฝ่าย เป็นต้น

อย่างไรก็ดี ข้าพเจ้ามีความเห็นว่า ทั้งแนววิเคราะห์ Diamond Model และแนววิเคราะห์ Double Diamond ดังกล่าวยังมีจุดอ่อนที่สำคัญคือ เป็นการเน้นเพียงมิติทางด้านเศรษฐกิจ ดังนั้น ในการศึกษาครั้งนี้ ข้าพเจ้าจึงจะปรับประยุกต์แนวคิดดังกล่าวโดยการเพิ่มปัจจัยที่ถูกละเลยออกไปจากแนวคิดของ Rugman และแนวคิดเดิมของ Porter โดยเรียกปัจจัยเหล่านี้โดยรวมว่า ปัจจัยที่ไม่ใช่เศรษฐกิจ (non-economic factors) เพื่อให้ครอบคลุมประเด็นต่างๆ ให้รอบด้านมากขึ้น เช่น ปัจจัยทางการเมืองและวัฒนธรรมทางธุรกิจ เป็นต้น

ข้าพเจ้าตั้งชื่อกรอบการวิเคราะห์ที่ปรับประยุกต์ขึ้นใหม่นี้ว่า "Interconnecting Diamonds" ซึ่งจะใช้เป็นเครื่องมือในการศึกษาวิเคราะห์พื้นที่ศึกษาในประเทศจีนแต่ละแห่ง เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพในการเชื่อมโยงกันทางเศรษฐกิจกับไทย โดยพิจารณาจากตัวบ่งชี้หลัก 6 ตัวแปร ดังนี้

1) เงื่อนไขด้านปัจจัย (Factor Conditions)

การพิจารณาเงื่อนไขด้านปัจจัยของแต่ละพื้นที่ศึกษา ครอบคลุมประเด็นต่างๆ อาทิ ทำเลที่ตั้ง ขนาดพื้นที่ ภูมิประเทศ ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น วัตถุดิบจากธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติ แหล่งพลังงาน เป็นต้น ทรัพยากรมนุษย์ โดยเฉพาะแรงงานในด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โครงสร้างพื้นฐานทางกายภาพ ในด้านปริมาณและคุณภาพ เช่น เส้นทางคมนาคม โครงสร้างพื้นฐานด้านความรู้ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เช่น การพัฒนาการด้านการศึกษาวิจัย สถาบันการศึกษาวิจัยและพัฒนา การลงทุนด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และโครงสร้างพื้นฐานในการบริหารจัดการ เช่น ระบบขนส่งกระจายสินค้า ระบบลำเลียงสินค้า (logistics) เป็นต้น

2) เงื่อนไขด้านอุปสงค์ (Demand Conditions)

พิจารณาจากปัจจัยด้านอุปสงค์ภายในประเทศจีนของแต่ละพื้นที่ศึกษา ทั้งในเชิงปริมาณ เช่น จำนวนประชากร กลุ่มผู้บริโภคที่มีอำนาจซื้อ ระดับรายได้ต่อหัวต่อปี (เขตเมือง เขตชนบท) และในเชิงคุณภาพ เช่น วัฒนธรรมของผู้บริโภค ความพึงพอใจ และรูปแบบการบริโภค เป็นต้น

3) อุตสาหกรรมหลักและอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้อง (Core and Related Industries)

ประเด็นพิจารณาอุตสาหกรรมหลักและอุตสาหกรรมที่มีศักยภาพของแต่ละพื้นที่ เช่น สัดส่วนของอุตสาหกรรมต่อโครงสร้างของอุตสาหกรรมในภาพรวมของมณฑล ข้อได้เปรียบด้านการผลิตของอุตสาหกรรม เช่น แหล่งวัตถุดิบ แรงงาน ตลอดจนเทคโนโลยี และการบริหารจัดการการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศในอุตสาหกรรมดังกล่าว การลงทุนของวิสาหกิจเอกชนหรือรัฐวิสาหกิจของจีนและการส่งออกผลผลิตจากอุตสาหกรรมดังกล่าว และนโยบายของรัฐที่เกี่ยวข้อง เช่น นโยบายและการส่งเสริมการลงทุน การให้สิทธิพิเศษต่างๆ การจัดทำเป็นพื้นที่พิเศษในมณฑล เช่น เขตนิคมอุตสาหกรรม เขตปลอดภาษี เขตพัฒนาทางการเกษตร เป็นต้น ตลอดจนอุตสาหกรรมสนับสนุนและเกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมหลักนั้นๆ

4) บริบทและสภาพแวดล้อมทางธุรกิจ (Business Context)

ประเด็นพิจารณาปัจจัยที่จะมีผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมภาคธุรกิจ เช่น บรรยากาศการแข่งขัน การนำระบบบริหารจัดการสมัยใหม่มาใช้ และปัจจัยในระดับมหภาค เช่น นโยบายและการเปิดกว้างและพัฒนา/ปฏิรูประบบเศรษฐกิจ ปัจจัยแวดล้อมที่มีผลต่อภาคธุรกิจ รวมทั้งบทบาทและการเข้ามาของบรรษัทข้ามชาติ และการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศที่มีผลต่อสภาพการแข่งขัน และสภาพแวดล้อมทางธุรกิจระหว่างประเทศที่เปิดกว้างมากขึ้น ตลอดจนสภาพการค้าระหว่างประเทศ และประสบการณ์ในการค้าขายกับต่างประเทศ

นอกจากตัวแปรในระดับจุลภาคทั้ง 4 ตัวแปรข้างต้น ยังมีอีก 2 ตัวแปรที่มีความสำคัญเช่นกันในการใช้เป็นกรอบการศึกษาการเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจระหว่างไทยกับมณฑลตะวันตกเฉียงใต้ที่สำคัญของจีน โดยทั้ง 2 ตัวแปรนี้เป็นการปรับประยุกต์แนวคิดด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเพื่อนำมาผนวกเข้าไปในมิติทางเศรษฐกิจด้วย ดังนี้

5) ตัวแปรด้านรัฐบาล (Role of Government)

บทบาทของรัฐและเครื่องมือทางนโยบายและมาตรการต่างๆ ของรัฐ ที่สามารถส่งผลกระทบต่อตัวแปรอื่นของกรอบวิเคราะห์ เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลของทั้งสองฝ่าย บทบาทภาครัฐในการสร้างเงื่อนไขปัจจัยและเงื่อนไขด้านอุปสงค์ เป็นต้น ในแนววิเคราะห์นี้ จึงยกระดับความสำคัญของรัฐบาลขึ้นมาเท่าเทียมกับ 4 ตัวแปรแรก มิใช่เป็นเพียงแค่ตัวแปรภายนอก

(exogenous parameter) อย่างเช่นในแบบจำลองของ Porter โดยพิจารณาบทบาทและเครื่องมือทางนโยบายและมาตรการของรัฐที่เกี่ยวข้อง เช่น การพัฒนาและปฏิรูปเศรษฐกิจภายในประเทศ นโยบายส่งเสริมการลงทุน การเปิดเสรีและนโยบายการค้าทั้งในระดับทวิภาคีและระดับภูมิภาค ตลอดจนความร่วมมือทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

6) ตัวแปรที่ไม่ใช่เศรษฐกิจ (Non-Economic Factors)

เนื่องจากวิทยานิพนธ์นี้เป็นการศึกษาในลักษณะสหวิทยาการและเพื่อให้มีการวิเคราะห์ที่ครอบคลุมรอบด้านมากขึ้น จึงจำเป็นต้องประยุกต์ปรับเปลี่ยนเพิ่มเติมอื่นๆ นอกเหนือจากมิติทางเศรษฐกิจเข้ามาเป็นตัวแปรร่วมในการศึกษาวิเคราะห์ด้วย เช่น ปัจจัยด้านการเมืองและวัฒนธรรมทางธุรกิจ โดยเน้นพิจารณาปัจจัยที่ไม่ใช่เศรษฐกิจซึ่งจะกระทบศักยภาพทางเศรษฐกิจและโอกาสในการเชื่อมโยงกัน ทั้งด้านปัจจัยเอื้อ เช่น ความร่วมมืออันดีระหว่างผู้นำ ความเข้าใจและร่วมมือกันระหว่างประเทศ บทบาทของชาวจีนโพ้นทะเล และปัจจัยอุปสรรค เช่น การไม่เข้าใจวัฒนธรรมทางธุรกิจของแต่ละฝ่าย และระบบสายสัมพันธ์ (guanxi) ตลอดจนภาษาในการสื่อสารที่แตกต่างกัน เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป วิทยานิพนธ์นี้ศึกษาวิจัยโดยปรับประยุกต์สร้างกรอบแนววิเคราะห์ Interconnecting Diamonds เพื่อเป็นเครื่องมือในการศึกษาวิเคราะห์การเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจระหว่างไทยกับมณฑลตะวันตกเฉียงใต้ของจีน โดยเน้นการร่วมมือเพื่อประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งการเชื่อมโยงดังกล่าวจะช่วยเพิ่มพูนศักยภาพของปัจจัยการผลิตต่างๆ ของทั้งสองฝ่าย รวมทั้งการช่วยทำให้บรรยากาศในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจของประเทศที่เชื่อมโยงกันได้เปิดกว้างขึ้น และส่งเสริมกันและกันมากขึ้น เนื่องจากการเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจระหว่างกันจะเป็นการขยายบริบทของสภาพเงื่อนไขและปัจจัยแวดล้อมทางเศรษฐกิจให้ครอบคลุมกว้างขวางขึ้น ซึ่งในที่สุดจะช่วยเสริมสร้างโอกาสในการเพิ่มความสามารถในการผลิต การค้า การลงทุน และการพัฒนาทางเศรษฐกิจอื่นๆ ของทั้งสองฝ่ายต่อไป